

Todor Mirković

Nacionalna i verska struktura i bezbednost Balkana

*Evropski centar za mir i razvoj
Univerzitet za mir Ujedinjenih nacija*

NACIONALNA I VERSKA STRUKTURA I BEZBEDNOST BALKANA

TODOR MIRKOVIĆ

EVROPSKI CENTAR ZA MIR I RAZVOJ
UNIVERZITET ZA MIR UJEDINJENIH NACIJA

Izdavač: **Evropski centar za mir i razvoj (ECPD)**
Univerzitet za mir Ujedinjenih nacija
Terazije 41, 11000 Beograd; tel: (+381 11) 3246-041
fax: (+381 11) 3240-673; 3234-082
e-mail: office@ecpd.org.rs; ecpd@EUnet.rs;
www.ecpd.org.rs; www.ecpdorg.net

Za ECPD: **Prof. dr Negoslav OSTOJIĆ**, Izvršni direktor ECPD

Recenzenti: **prof. dr Yves-Rastimir NEDELJKOVIĆ / prof. dr Negoslav OSTOJIĆ**

Dizajn: Nataša OSTOJIĆ-ILIĆ, M.A.
Lektor: Stefan AĆIMOVIĆ
Tiraž: 500 primeraka
ISBN: 978-86-7236-098-1

Printed by: **graficom|uno**

Beograd, 2016.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

94(497)
323(497)

МИРКОВИЋ, Тодор, 1927–

Nacionalna i verska struktura i bezbednost Balkana / Todor Mirković.
– Beograd : Evropski centar za mir i razvoj (ECPD) Univerziteta za mir
Ujedinjenih Nacija, 2016 (Beograd : Graficom-Uno). – VI, 247 str. : geogr.
karte ; 23 cm

Tiraž 500. – Napomene i bibliografske reference uz tekst. – Sumarry. –
Bibliografija: str. 244-247.

ISBN 978-86-7236-098-1

a) Безбедност - Политички апскет - Балканске државе b) Балканске
државе - Историја c) Балканске државе - Политичке прилике

COBISS.SR-ID 221315596

© All rights reserved. No part of this book may be reproduced
in any form without permission in writing from the publisher

SADRŽAJ

Uvod	1
I. GEOGRAFSKO ODREĐENJE I KARAKTERISTIKE BALKANA	7
II. NASTAJANJE I RAZVOJ POSTOJEĆIH NACIJA I DRŽAVA NA BALKANU	11
Doseljavanje slovenskih naroda na Balkan	12
Nacionalno identifikovanje i državno oformljenje Balkanskih država i naroda ...	13
III. BALKAN POD OKUPACIJOM STRANIH SILA	24
Slovenski narodi severozapadno od Save i Dunava pod stranom dominacijom... ..	24
Tursko osvajanje Balkana	27
Uslovi koji su prethodili Otomanskom osvajanju Balkana: Uspon i pad Vizantije	27
Raskol Hrišćanstva i prodor Islama	28
Otomansko osvajanje Balkana olakšano Srpsko-bugarskim rivalstvom	30
Balkanski narodi pod Otomanskom vlašću.....	35
Metodi i postupci vladanja.....	35
„Danak u krvi”	36
Verska (ne)tolerancija	37
IV. OSLOBAĐANJE BALKANSKIH NARODA OD STRANE ZAVISNOSTI. .	40
Oslobađanje od turske okupacije.....	40
Vidovi otpora turskom zulumu	41
Serija ustanaka	41
Oslobađanje od Austrougarske potčinjenosti	48
V. OBNAVLJANJE NACIONALNIH DRŽAVA I NOVI IZAZOVI	52
„Balkanizacija” balkanskog prostora	53
Uloga velikih sila u obnavljanju državnosti Balkanskih naroda.....	56
Dva balkanska rata vođena s različitim ciljevima.....	57
VI. VELIKE GEOPOLITIČKE PROMENE – POSLEDICE PRVOG SVETSKOG RATA.....	61
Prvi svetski rat – uzroci i posledice	61
Ideje i inicijative za stvaranje nove države Južnih Slovena	62

Problemi na putu međunarodnog priznavanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca	66
Nova država, novi problemi	67
Trojni pakt i Jugoslavija	69
Okupacija i rasparčavanje Jugoslavije	70
VII. STVARANJE I RAZVOJ DRUGE JUGOSLAVIJE	74
Formiranje i aktivnosti oslobodilačkih pokreta	74
Nastajanje druge Jugoslavije kroz oružanu borbu	76
Titov vešt manevar – obmana zapadnih saveznika	78
Visoka cena stvaranja druge Jugoslavije	80
Osnovne karakteristike druge Jugoslavije	82
Propuštena prilika	86
Raspad druge Jugoslavije – uzroci i posledice	87
Jugoslovenska kriza i oružani sukobi	88
Događaji koji su prethodili oružanim sukobima i raspadu Jugoslavije	88
Ograničeni oružani sukobi u Sloveniji	91
Bratoubilački rat u Hrvatskoj	93
Međunacionalni i međukonfesionalni sukobi u Bosni i Hercegovini	99
SR Jugoslavija/Srbija u ratnom okruženju	105
Izdvajanje Makedonije iz SFR Jugoslavije	107
Oružane borbe na Kosmetu i agresija NATO na SR Jugoslaviju	109
Separatističke težnje kosovskih Albanaca	110
Pripreme za oružanu borbu	112
Intenziviranje vojnih akcija i operacija	114
Operacija „Savezničke snage” – Kažnjavanje nepodobne Srbije	116
Međunacionalni sukobi u Makedoniji	122
Razdvajanje Crne Gore od Srbije	123
Karakteristike i vrste ratova	123
Doktrina odbrane druge Jugoslavije zasnivana na iluzijama	126
Ratne posledice	128
Socijalne posledice	128
Ekonomske posledice	130
Krupne geopolitičke promene	134
Procvat kriminala i korupcije	135
Ratni dobitnici i ratni gubitnici	137
Međunarodna zajednica i raspad Jugoslavije	138
Mas-mediji i oružani sukobi u bivšoj Jugoslaviji – Satanizovanje jednog naroda . 141	

VIII. SADAŠNJE STANJE I PERSPEKTIVA RAZVOJA BALKANA	144
Etnička i verska usitnjenost – smetnja razvoju	144
Multietničnost i unutrašnja (ne)stabilnost.	145
Verska netrpljivost – bitna karakteristika multikonfesionalnog Balkana	150
Etno-konfesionalna struktura Balkana.	154
Zastoj u privrednom oporavku	156
Akutni unutrašnji i međudržavni problemi	159
Neuralgične tačke na Balkanu	160
Fizičke i mentalne granice na Balkanu.	164
Velikodržavničke pretenzije balkanskih država i naroda	165
Pretenzije spoljnih sila prema Balkanu.	175
„Razoružani” Balkan	181
Oružane snage novih balkanskih država	182
Strane trupe na Zapadnom Balkanu.	183
IX. PUTEVI IZGRADNJE STABILNOG MIRA I	
ODRŽIVOG RAZVOJA NA BALKANU	185
Izbor ciljeva i prioriteta.	185
Izgradnja mira putem shvatanja strahota rata	186
Promovisanje pobornika mira	188
Afirmisanje mirovnih pokreta	189
Povratak izvornim principima verskih denominacija	190
Jačanje uloge antiratnih institucija	191
Obrazovanje za mir	192
Istraživanje uzroka i posledica rata	194
Mirovne studije i obrazovanje za mir	196
Neutralisanje protivnika obrazovanja za mir	198
Obrazovanje za mir na Balkanu	200
Pocetni koraci ka obrazovanju za mir na Balkanu	201
Programiranje obrazovanja za mir na Balkanu.	202
Međunacionalno i međukonfesionalno pomirenje naBalkanu.	204
Međunacionalno/međuetničko pomirenje na Zapadnom Balkanu.	204
Realni i potencijalni nosioci pomirenja.	205
Ukrštanje međunacionalnih i međuverskih sklonosti i suprotnosti	207
Unapređenje verske tolerancije – doprinos miru i stabilnosti	209
Međureligijski dijalog	211
Unapređenje demokratije i ljudskih prava.	213
Primena koncepta „Ljudska bezbednost” – podsticaj razvoju demokratije na Balkanu.	213

Ubrzanje ekonomskog razvoja – Važan doprinos miru i stabilnosti	215
Putevi savladavanja ekonomske zaostalosti	215
Orijentacija ka razvojno održivoj ekonomskoj politici	217
Unapređenje rukovođenja privredom i društvom	218
Jačanje unutrašnje stabilnosti i regionalne bezbednosti	220
Regionalna saradnja – Put ka miru i bezbednosti	221
Integrisanje u Evro-atlantske institucije	222
Menjanje negativne slike o Balkanu i Balkancima	223
Razmršivanje najzamršenijeg balkanskog čvora	224
Rat ili mir – opcije na izboru	227
Velike sile i Balkan – Nauk prošlosti	228
IX. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	229
SUMMARY	239
LITERATURA I IZVORI	244

UVOD

Balkan kao geografski pojam i jedan od evropskih regiona, na kojem su nestajale stare i nastajale nove imperije, susretale se i neposredno sukobljavale velike evropske i svetske civilizacije, nestajale i rađale se nove nacije, privlačan je za mnoge istraživače – politikologe, antropologe, istoričare i vojne stratege. O takvom Balkanu napisane su mnoge knjige, rađene studije i vođene rasprave; postavljena su mnoga pitanja na koja se i dalje traže odgovori.

Zašto se na Balkanu mnogo ratovalo i ginulo? Zašto je Balkan u svetu označen kao „evropsko bure baruta”, iako je poznato da je Balkan kolevka evropske civilizacije? Zašto su baš na Balkanu velike bitke vođene, dobijane i gubljene? Zašto je Balkan bio odredište stranih vojnih intervencija i okupacija? Zašto su balkanski narodi međusobno stradali, patili, ratovali i ginuli? Zašto su se narodi jednog dela Balkana, u osnovi istog etničkog porekla, žestoko zavadili, potukli i razjedinili upravo u vreme kada je Evropa stremila ujedinjenju, miru i slobodi?

Iz naslova ovog dela može se pretpostaviti da je najaktuelnije i najzahtevnije traženje odgovora na poslednje pitanje – kako i zašto je došlo do međunacionalnih sukoba i do raspada jedne multinacionalne, multiverske i multikulturalne društvene zajednice? Zašto su se južnoslovenski narodi, u osnovi istih korena, istog ili sličnog jezika i istih ili sličnih narodnih običaja, sukobili i teško iskrvarili? Zašto se jedna društvena zajednica, čijem stvaranju su težile nacionalne vođe i intelektualne elite i koja je neko vreme bila uzor multinacionalne i multikonfesionalne zajednice, raspala u paramparčad? Dobijanje odgovora, bez tendencije da oni budu čak i približno tačni i sveobuhvatni, zahtevalo je osvrt na geografski pojam Balkana i njegov geopolitički i geostrategijski značaj. Neizbežan je bio i osvrt na dalju i bližu istorijsku prošlost, uključujući potčinjavanje balkanskih naroda stranoj okupaciji i njihovo oslobađanje od te potčinjenosti, njihove međusobne borbe za raspodelu i preraspodelu oslobođenih teritorija i drugo. Poseban napor je učinjen u nastojanjima da se uđe u problem događaja s kraja prošlog veka na prostoru bivše Jugoslavije. Uspostavljanje uzročno-posledične veze između multikultu-

ralnosti i multikonfesionalnosti u tim događajima ukazalo se takođe kao neophodnost.

Oružani sukobi vođeni na tlu prethodne Jugoslavije, tipa građanskog rata, prouzrokovali su ogromne žrtve i razaranja. Drastično je nenadoknadivo je smanjen ljudski fond, a ekonomski razvoj i tehnički progres ne samo da je zaustavljen nego je i unazađen. Gubici na „frontovima” i (još više) izvan njih usporili su prirodnu reprodukciju stanovništva, a gotovo masovna emigracija pretežno mlađih generacija, uticala je na značajno ubrzanje demografskog pražnjenja nekih delova Balkana; balkanski narodi izgubili su nenadoknadivi deo onoga u čemu su u manjku – **čoveka**. Bez uvida u ta zbivanja ovaj rad ne bi imao celovit smisao, niti bi njegov cilj bio vidljiv, jer bez osvrta na prošlost i oslonca na sadašnjost, teško bi se mogla videti budućnost.

Oružane sukobe sledila je nespretno i neplanski sprovedena ekonomska tranzicija i privatizacija, što je takođe bio uzrok da većina balkanskih zemalja više od petnaest godina od završetka oružanih sukoba u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, i dvanaest godina od agresije NATO na SR Jugoslaviju, nije dostigla nivo bruto društvenog proizvoda (BDP) od kraja osamdesetih godina dvadesetog veka.

Međunarodne sankcije i blokada nametnuti trećoj (Miloševićevoj) Jugoslaviji, i uslovi u kojima su vođeni oružani sukobi pogodovali su nastajanje crnog tržišta, organizovanog kriminala i korupcije. Ilegalna trgovina deficitarnom robom, naročito cigaretama, pogonskim gorivom i mazivom, narkoticima i ljudima, na Kosmetu čak i ljudskim organima, zahvatila je čitav Balkan, a delom i njegovo okruženje. Mafijaška posla nastavljena su i posle oružanih sukoba, s tim što su umesto zaraćenih strana na ratištima, borbe prenete na ulice velikih gradova između kriminalizovanih grupa. Organizovani kriminal, korupcija i druge devijantne pojave nisu ograničavane samo na zapadni Balkan na kome su vođeni oružani sukobi; oni su zahvatili i druge balkanske zemlje, tako da su sve balkanske zemlje izvedene na put zaostajanja u ekonomsko-društvenom razvoju. Sticanje nešto konkretnijeg uvida u ta zbivanja pokazalo se takođe kao neophodnost.

Nešto opširnija analiza posledica oružanih sukoba i stanja u postkonfliktnom periodu učinjena je i radi upozorenja da se slične stvari ubuduće ne događaju, i da se rešenja za aktuelne probleme traže političkim i diplomatskim sredstvima, umesto upotrebom sile.

U ovom radu učinjen je određen pokušaj da se ukaže na puteve mogućeg savladavanja posledica oružanih sukoba, da se iznađe izlaz iz ekonomske krize krene putem izgradnje stabilnog mira i održivog razvoja na Balkanu. Međutim, teškoće s kojima se suočavaju balkanski narodi, naročito narodi i države Zapadnog Balkana, izuzetno su teške i njihovo savladavanje zahteva

dobru volju i veliku posvećenost političkih i intelektualnih elita svih balkanskih naroda i verskih velikodostojnika svih balkanskih konfesija, kao i neselektivnu, nediskriminatorску podršku i pomoć međunarodne zajednice.

Skoro je suvišno naglašavati da su oružani sukobi vođeni na prostoru bivše Jugoslavije, produbili gotovo tradicionalnu netrpeljivost između nacionalnih i verskih grupa na Zapadnom Balkanu. **Međunacionalno/međuetničko i međukonfesionalno pomirenje su uslov za uspostavljanje i razvoj međudržavne, multilateralne i regionalne saradnje, a u krajnjem i za mir i stabilnost u pojedinim zemljama i u regionu kao celini.**

Uspех u promovisanju pomirenja i tolerancije podrazumeva (i zahteva) **nov pristup obrazovanju**. Naime, obrazovanje, za izgradnju kulture mira umesto kulture rata, i studije mira treba da nađu mesta u programima obrazovanja svih nivoa i u istraživačkim institutima i centrima. Naravno da to zahteva dodatna sredstva, ali ako bi se samo jedan, relativno mali deo izdvajanja za naoružavanje i za pripreme oružanih snaga za rat, uložio u obrazovanje za mir i toleranciju, pretnje miru i bezbednosti verovatno bi se udaljile, ako ne i nestale.

Balkanski lideri i vodeći intelektualci, u definisanju svojih nacionalnih ciljeva, često se pozivaju na prošlost. Međutim, tehnološki i civilizacijski razvoj je učinio svoje. Istoriji se i dalje pripisuje uloga vodiča za budućnost, ali **u savremenim uslovima budućnost se ne može graditi oslanjanjem samo na prošlost; ona bolje i sigurnije može (i treba) da se gradi oslanjanjem na sadašnjost (bez zaboravljanja prošlosti) i s pogledom u budućnost.** U proteklim oružanim sukobima, na primer, Srbima nije mnogo pomogla vodeća uloga u oslobađanju balkanskih naroda od otomanske okupacije niti savezništvo u Prvom i Drugom svetskom ratu, a Srbi su upravo zbog pozivanja njihovih lidera na te vrednosti srljali u borbu i ginuli.

Balkan je danas politički podeljen na istočni i zapadni. Istočnom Balkanu pripadaju zemlje koje su punopravne članice Evropske Unije i NATO-a, a zapadnom one koje to nisu, ali ispoljavaju želju da to budu. Prve imaju određenu privilegiju – veću pomoć u ekonomskom razvoju i zaštitni „kišobran” u očuvanju svoje bezbednosti. **Uključivanje svih balkanskih zemalja u navedene političke, ekonomske i vojne integracije predstavljalo bi značajan doprinos očuvanju mira i bezbednosti i stvaranju uslova za brži i prosperitetniji razvoj.** Moglo bi se reći da to ne može biti trajno rešenje, jer sve se menja pa promene mogu nastati i u statusu i postojanosti navedenih institucija. Međutim, to je rešenje koje u sadašnjim uslovima nema alternativu. Za male zemlje i malobrojne narode, sposobnost prilagođavanja krupnim geopolitičkim, ekonomskim i drugim promenama od bitnog je značaja. Uosta-

lom, kada su u pitanju balkanski narodi, njihovu sudbinu su uvek ili kroz istoriju krojile velike sile. I ono što one danas čine nije izuzetak.

Sudbinu balkanskih naroda danas, u velikoj meri, određuje izlaz iz ekonomske krize i stupanje na put ekonomskog razvoja. Usled oružanih sukoba u Zapadnom Balkanu i zbog nespretno sprovedene ekonomske tranzicije, sa dodatkom globalne krize, na Balkanu je danas oko dva miliona stanovnika manje nego što je bilo pre dvadeset godina. Zbog ekonomske zaostalosti, unutrašnje i regionalne nestabilnosti, demografsko pražnjenje Balkana se nastavlja, što može da ima poražavajuće ekonomske i socijalne posledice. **U cilju zaustavljanja tih negativnih trendova i stvaranja uslova za održiv ekonomski i demografski razvoj, neophodno je bolje korišćenje vlastitih intelektualnih i radnih potencijala i prirodnih resursa, kao i veća neselektivna i nediskriminatorska međunarodna podrška i pomoć.**

Novija prošlost potvrđuje da su i male ekonomski i demokratski razvijene zemlje pošteđene od unutrašnjih nemira i stranih vojnih intervencija. Većina balkanskih zemalja, međutim, nema zanačajnije utemeljene demokratske vrednosti. **Unapređenje demokratije, izgradnja pravnih društava i puno poštovanje ljudskih (i manjinskih) prava takođe su od bitnog značaja za mir i bezbednost na Balkanu.**

Istorija savremene civilizacije je istorija ratova; istorija mira i ne postoji. To se naročito odnosi na Balkan. Posle turbulentnih događaja u dvadesetom veku i savremenih tendencija kod pojedinih ekstremista i ekspanzionista, pred države i narode Balkana, kao mogući izbor za dalji opstanak i razvoj, postavlja se pitanje: rat ili mir? **U izboru opcije oni ne smeju odabrati prvu (tj. rat), jer bi ih ona u svojoj realizaciji vodila u dalja stradanja, u krajnjem i u isčeznuće nekih ili većine sadašnjih naroda.**

Međunarodna zajednica nije bila po strani kada su bili u pitanju secesija Jugoslavije i oružani sukobi koji su njen raspad pratili. Ona je u značajnoj meri doprinela i ubrzanoj, neplanskoj i trajavo sprovedenoj tranziciji i privatizaciji. **Realno je očekivati da ista ta zajednica da svoj doprinos u obnovi i razvoju balkanskih zemalja, kao i u sveopštim naporima koji se čine u jačanju mira i bezbednosti na Balkanu.**

Kosovo je danas najosetljivija tačka na Balkanu. Okupacija jednog dela teritorije Republike Srbije od strane međunarodnih činilaca i jednostrano proglašenje nezavisnosti Kosova otvorilo je novu stranicu knjige o odnosima između zemalja i naroda jugozapadnog Balkana. Srbija iz razumljivih razloga ne može da prizna samoproklamovanu nezavisnost, a rukovodstvo kosovskih Albanaca, uz podršku moćnih inostranih činilaca, želi samo punu državnu nezavisnost i teritorijalnu celovitost. Rešenje će se verovatno tražiti kroz pregovore i dogovore, ali bi bilo poželjno da ono bude trajno. **Ne bi bilo poželj-**

no da to bude stanje „zamrznutog rata”, pa da se onda, kad dunu neki povoljniji vetrovi, to stanje otopi i pribegne se nekoj drugoj opciji.

Ključne reči: Balkan, Jugoslavija, Evropa, multinacionalnost, multikonfesionalnost, bezbednost, međunarodna zajednica, nacija, vera, oružani sukob, rat, stradanja, mir, saradnja, pomirenje, tolerancija.